

Василь КІСЕЛИЧНИК,

завідувач кафедри адміністративного та фінансового права
Національної академії прокуратури України,
доктор юридичних наук, доцент

Олена КИЇВЕЦЬ,

професор кафедри цивільно-правових дисциплін
Національної академії прокуратури України,
доктор юридичних наук, професор

УДК 341.9

РЕГЛАМЕНТ РАДИ ЄС ЩОДО ЮРИСДИКЦІЇ, ВИЗНАННЯ І ВИКОНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ У ЦИВІЛЬНИХ ТА КОМЕРЦІЙНИХ СПРАВАХ (У КОНТЕКСТІ ГАРМОНІЗАЦІЇ ПРИВАТНОГО ПРАВА ЄС)

Гармонізація приватного права є необхідною для функціонування спільного ринку, який об'єднує безліч правових систем. Тобто при гармонізації ідеальним результатом має бути створення єдиного приватного права. Водночас варто розуміти, що досягнути такого ідеального результату майже неможливо, тому йдеться переважно про уніфікацію колізійного права.

У цьому контексті цікавою є доповідь Маріо Джуліано та Пола Лагарда на конференції, присвяченій Конвенції про право, що застосовується до договірних зобов'язань [1]. Її лейтмотивом стала доцільність та можливість гармонізації винятково колізійних норм, при цьому переваги мають надаватися саме економічним сферам, що певним чином спростило б функціонування спільного ринку. І навіть початковий етап гармонізації – гармонізація колізій-

них норм – закладає основу для подальшої правової визначеності при регулюванні економічно важливих сфер, оскільки встановлює однакові принципи правозастосування незалежно від держави суду.

Цю позицію відображено також на практиці. Так, у п. 11 Регламенту Ради Європейського Союзу щодо процедури неспроможності № 1346/2000 констатується неможливість розробки єдиних підходів до неспроможності та банкрутства на території всього Європейського Союзу (ЄС) [2], а в Преамбулі Регламенту Ради ЄС № 44/2001 про юрисдикцію, визнання та виконання судових рішень щодо цивільних та комерційних питань (далі – Регламент, або Брюссель-2001/Брюссель I) зазначено, що окремі відмінності національних правил, які регулюють питання юрисдикції та визнання судових рішень, утруднюють стійке функціонування вну-

трішнього ринку. Необхідно уніфікувати колізійні норми з цивільних та комерційних справ, а також спростити формальності задля пришвидшення і полегшення процедури визнання і виконання судових рішень державами – членами ЄС [3]. У Регламенті продубльовано положення Брюссельської конвенції з питань юрисдикції та примусового виконання судових рішень щодо цивільних і комерційних спорів [4] та Луганської конвенції про юрисдикцію та виконання судових рішень у цивільних та комерційних справах [5]. Це зумовлено передусім тим, що Регламент став результатом симбіозу двох зазначених документів (п. 5 Преамбули). Як і в конвенціях, основною прив'язкою для визначення права, що застосовується, є місце проживання відповідача. Регламент застосовується тільки у випадку постійного проживання відповідача у державі-члені. Якщо місце проживання інше, то застосовується національне законодавство відповідача, виняток становлять випадки, передбачені у ст. 22 («Виключна юрисдикція») та ст. 23 («Угода про юрисдикцію»).

Наступність між Брюссельською конвенцією і Регламентом забезпечується шляхом введення до Регламенту перехідних положень. Цей документ застосовується до цивільних і комерційних справ, незалежно від того, розглядається справа постійно діючим судом чи арбітражем. Водночас його положення не поширюються на вирішення спірних питань у сфері податкового, митного та адміністративного права.

Не застосовується Регламент і у справах щодо конституційного статусу особи, правоздатності та дієздатності фізичних осіб, щодо права власності, яке виникає із сімейних правовідносин, заповітів і спадщини, а також щодо справ про банкрутство та позовів, пов'язаних із ліквідацією неспроможних компаній, мирових угод, стосовно соціального забезпечення, щодо арбітражу.

Розглянемо докладніше окремі положення Регламенту, які охоплюють усі найважливіші аспекти, що стосуються цивільних і комерційних справ, за умови наявності зв'язку між судовими розглядами,

щодо яких він застосовується, і територією держав – членів ЄС.

Основна мета прийняття цього документа – належне здійснення правосуддя та зведення до мінімуму можливості проведення паралельних судових розглядів, що має забезпечити правову систему ЄС від того, що у державах – членах ЄС виноситимуть суперечливі рішення, а також формування чіткого й ефективного механізму розгляду цивільних та комерційних справ і вирішення проблем, що виникають у зв'язку із національними розбіжностями, зокрема щодо строків та термінів.

У документі встановлено загальні принципи-підходи до визначення юрисдикції: норми про юрисдикцію мають бути досить передбачувані та засновані на тому принципі, що вона зазвичай визначається залежно від постійного місця проживання відповідача. Виняток становлять випадки, коли предмет спору або волевиявлення сторін є визначальним фактором. Місцезнаходження юридичних осіб має бути визначено самостійно таким чином, аби уникнути конфлікту юрисдикцій.

Відповідно до Регламенту допускається можливість з метою спрощення порядку здійснення правосуддя, окрім прив'язки до місцезнаходження відповідача, передбачати альтернативні шляхи визначення юрисдикції, які ґрунтуються на тісному зв'язку між судом і конкретною справою.

Водночас перевагу слід надавати загальним правилам підсудності, згідно з якими Регламент застосовується у тому випадку, коли відповідач має постійне місце проживання в одній із держав – членів ЄС. Відповідач, який не має постійного місця проживання в одній з держав – членів ЄС, підпорядковується національним правилам юрисдикції, які застосовуються на території держав – членів ЄС, де знаходиться суд. На відповідача, який проживає в державі – члені ЄС, що не є учасником цього Регламенту (наприклад, Данія), поширюються норми Брюссельської конвенції, про яку йшлося вище.

Такий підхід чітко простежується у статтях 3, 4 та 5 Брюссель I, в яких визначено буквально зазначене нижче.

До осіб, які мають постійне місце проживання в одній державі – члені ЄС, можуть бути пред'явлені позови в суди іншої держави – члена ЄС, а національні норми визначення юрисдикції щодо цих осіб не застосовуються. Якщо відповідач не має постійного місця проживання в державі – члені ЄС, юрисдикція судів кожної з держав – членів ЄС згідно зі статтями 22 і 23 вказаного Регламенту визначається відповідно до законодавства цих держав – членів ЄС. Стосовно подібних відповідачів будь-яка особа, яка має постійне місце проживання в державі – члені ЄС, незалежно від її громадянства може скористатися поряд з іншими громадянами цієї держави правилами визначення юрисдикції, встановленими в цій державі – члені ЄС.

До особи, яка має постійне місце проживання в одній державі – члені ЄС, може бути пред'явлений позов в іншій державі – члені ЄС щодо справ, пов'язаних із договірними зобов'язаннями, в судах за місцем виконання даного зобов'язання. Якщо угодою сторін не визначено інше, місцем виконання зобов'язань визнається місце на території держави – члена, куди згідно з договором товари були поставлені або повинні були бути поставлені, а у разі надання послуг – місце на території держави – члена ЄС, де послуги були надані або повинні були бути надані.

Якщо позов стосується справ, пов'язаних з аліментами, – в судах за місцем постійного проживання або звичайного місця перебування особи, яка має право на отримання аліментів, або якщо спір пов'язаний із правовим статусом особи, – то у суді, який відповідно до національного законодавства має право розглядати подібні позови, якщо тільки ця юрисдикція не ґрунтується виключно на громадянстві однієї із сторін; у спорах, що впливають з цивільних правовідносин, деліктів і квазиделіктів – у судах держав – членів ЄС, на території яких була заподіяна або може бути заподіяна шкода; у разі пред'явлення вимог про відшкодування шкоди або реституції, що впливають із кримінальних справ, – у судах, які розглядають подібні справи, якщо суд має юрисдикцію розглядати цивільні

позови згідно з законодавством його держави; якщо справа стосується філій, представництв та інших установ – у судах за місцем знаходження цих філій, представництв та установ; якщо справа стосується засновника довірчої власності, довірчого власника або бенефіціара довірчої власності, що виникла або в силу закону, або в силу документа, або в силу усного волевиявлення, але засвідченого в письмовій формі, – за місцем знаходження довірчого власника; щодо справ, пов'язаних із винагородою за порятунок вантажу або фрахту – в суді держави, влада якої прийняла рішення про арешт цього вантажу або фрахту.

Такий підхід зумовлює певну суперечливість практики застосування Регламенту, що неодноразово було предметом розгляду Суду ЄС та винесення преюдиційних рішень. У справі C – 412/98 (Group Josi Reinsurance Company SA v Universal General Insurance Company) [6] суд роз'яснив, що у разі виникнення спору, де позивачем є представник третьої держави, а відповідачем – представник держави – члена ЄС, останній має право застосувати норми Регламенту. У преюдиційному рішенні у справі C – 281/02 (Andrew Owusu v N.B. Jackson) [7] Суд ЄС наголосив, що норми Регламенту, особливо норми стосовно юрисдикції судів за місцем проживання відповідача, за своєю природою є обов'язковими і не можуть не враховуватись у національному законодавстві. Окрім того, у Висновку Суду ЄС 1/03 [8] було наголошено, що Регламент може застосовуватись навіть тоді, коли в ст. 22 вказано на виключну юрисдикцію третьої держави, тобто, по суті, Суд ЄС зазначає про специфічну правову рефлексію. Такий підхід у цілому вирішує колізії, що можуть виникнути у зв'язку із наявністю виключної та спільної компетенції ЄС. Йдеться про можливість виникнення правової невизначеності, наприклад, якщо відповідач – громадянин третьої держави, а спірні правовідносини стосуються сфери виключної юрисдикції ЄС.

Однак у цілому можна стверджувати, що судові рішення, винесені державою –

членом ЄС відповідно до Брюссель I, повинні бути визнані та виконані в іншій державі – члені ЄС, навіть якщо боржник має постійне місце проживання в третій країні [9].

Водночас окремо Регламент передбачає особливі випадки, пов'язані із визначенням юрисдикції, зокрема таку спірну в приватному праві категорію, як слабкі сторони договорів. У цьому акті зазначено, що стосовно страхування, договорів у сфері споживчих і трудових відносин менш захищеної стороні повинні бути надані більш сприятливі для її інтересів умови юрисдикції, ніж передбачені в загальних правилах.

Так, згідно зі ст. 15 Регламенту у справах, що стосуються договору, укладеного споживачем для цілей, не пов'язаних із торгівлею або його професійною діяльністю, юрисдикція визначатиметься відповідно до Регламенту, якщо йдеться про: договір про продаж товарів з умовою про оплату в розстрочку; договір позики з умовою про оплату в розстрочку або про надання будь-якої іншої форми кредиту для фінансування продажу товарів; в усіх інших випадках, коли договір укладається з особою, яка здійснює комерційну або професійну діяльність в державі – члені ЄС, у якій споживач має постійне місце проживання, або в будь-якому випадку, якщо він керує такою діяльністю в цій державі – члені ЄС чи в декількох державах-членах. Якщо споживач укладає договір зі стороною, яка не має постійного місця знаходження в державі – члені ЄС, але має філію, представництво або іншу установу в одній з держав – членів ЄС, це визначається як постійне місцезнаходження в цій державі – члені ЄС щодо спорів, що впливають з діяльності філій, представництв чи установ. Таким чином, споживач може пред'явити позов до судів держави – члена ЄС за місцем знаходження сторони-відповідача або за місцем знаходження самого позивача.

Також відповідно до статей 18 та 19 Регламенту справи, пов'язані з індивідуальними трудовими договорами, підпадають під дію цього Регламенту, якщо працівник

укладає індивідуальний трудовий договір із роботодавцем, який має місцезнаходження в одній з держав – членів ЄС. Якщо роботодавець не має постійного місцезнаходження в державі – члені ЄС, але має філію, представництво або іншу установу в одній з держав – членів ЄС, роботодавець буде розглядатися як такий, що має постійне місцезнаходження в цій державі, у спорах, які впливають з діяльності філій, представництв, установ.

Водночас згідно зі ст. 20 Регламенту роботодавець може пред'явити позов тільки в суди держави – члена ЄС, у якій працівник має постійне місце проживання.

У Регламенті наголошується, що до уваги слід передусім брати волевиявлення сторін у договорі (це не стосується договорів страхування, договорів у сфері споживчих і трудових відносин, де таке волевиявлення є, швидше, фікцією), крім випадків виключної юрисдикції, визначеної цим актом.

Взаємна довіра при здійсненні правосуддя в ЄС дає змогу виконувати рішення, винесені у державах – членах ЄС, автоматично, без застосування будь-яких процедур, хоча й існують певні винятки. Таким чином, процедура виконання судового рішення в державі – члені ЄС, винесеного в іншій державі – члені ЄС, повинна бути швидкою та дієвою, адже воно має бути виконане автоматично одразу ж після проведення формальної перевірки доданих до нього документів.

Додатковою гарантією швидкості виконання судових рішень можна вважати положення Регламенту, відповідно до якого суд не має права за власною ініціативою застосувати підстави для відмови у виконанні рішення, визначені Регламентом. Зокрема, відповідач має право висувати заперечення проти виконання судових рішень, якщо він вирішить, що існують підстави для невиконання судового рішення.

Насамкінець варто зауважити, що принципи і тенденції, визначені Брюссель I, зберігаються і в подальших документах, спрямованих на уніфікацію колізійних норм, зокрема в Регламенті № 1259/2010 [10],

яким вводиться посилена співпраця у сфері застосовного права до розлучень та роздільного проживання подружжя за рішенням суду (Рим III). На сьогодні він діє лише в 14 державах-членах, однак його положення застосовуються і до відносин із особами з інших держав-членів, а також до осіб із третіх держав. Так, згідно з п. 12 Регламенту він має стати універсальним інструментом, який надасть можливість уніфіковано застосувати колізійні норми на території всіх держав-членів незалежно від їх участі в Регламенті, а також на території третіх держав.

Сьогодні процес гармонізації приватно-правових норм передбачає не лише намагання створити єдиний колізійно-правовий простір, адже у липні 2012 року було прийнято Брюссель II – Регламент № 650/2012 щодо юрисдикції, застосовного права, визнання та виконання рішень, прийняття і виконання нотаріальних актів з питань спадщини, а також щодо створення європейського свідчення про спадщину [11], він також має стати *forum necessitatis* для вирішення спадкових питань, в тому числі пов'язаних із третіми країнами.

Список використаних джерел:

1. Report on the Convention on the law applicable to contractual obligations by Mario Giuliano, Professor, University of Milan, and Paul Lagarde, Professor, University of Paris I [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31980Y1031\(01\):EN:HTML](http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31980Y1031(01):EN:HTML)
2. Council regulation (EC) No 1346/2000 of 29 May 2000 on insolvency proceedings [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32000R1346:en:NOT>
3. Регламент № 44/2001 Совета ЕС о юрисдикции, признании и исполнении судебных решений по гражданским и коммерческим делам http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_a84
4. Convention de Bruxelles concernant la competence judiciaire et l'execution des decisions en matire civile et commerciale [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://curia.europa.eu/common/recdoc/convention/fr/artidx/b&artidx.htm>
5. Convention de Lugano concernant la comptence judiciaire et l'execution des d'cisions en matire civile et commerciale [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://curia.europa.eu/common/recdoc/convention/fr/artidx/l&artidx.htm>
6. Judgment of the Court (Sixth Chamber) of 13 July 2000. – Group Josi Reinsurance Company SA v Universal General Insurance Company (UGIC). – Reference for a preliminary ruling: Cour d'appel de Versailles – France. – Brussels Convention – Personal scope – Plaintiff domiciled in a non-Contracting State – Material scope – Rules of jurisdiction in matters relating to insurance – Dispute concerning a reinsurance contract. – Case C – 412/98 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:61998CJ0412:EN:HTML>
7. Case C – 281/02 Andrew Owusu v N.B. Jackson, trading as 'Villa Holidays Bal-Inn Villas' and Others (Reference for a preliminary ruling from the Court of Appeal (England and Wales) (Civil Division)) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:62002CJ0281:EN:HTML>
8. Opinion 1/03 Opinion pursuant to Article 300(6) EC (Competence of the Community to conclude the new Lugano Convention on jurisdiction and the recognition and enforcement of judgments in civil and commercial matters) Summary of the Opinion [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:62003CV0001:EN:HTML>
9. Mills Alex The Confluence of Public and Private International Law. – Justice, Pluralism and Subsidiarity in the International Constitutional Ordering of Private Law. – Cambridge University Press, 2009. – 395 p.
10. Council Regulation (EU) № 1259/2010 of 20 December 2010 implementing enhanced cooperation in the area of the law applicable to divorce and legal separation [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2010:343:0010:0016:EN:PDF>
11. Regulation (EU) № 650/2012 of the European Parliament and of the Council of 4 July 2012 On jurisdiction, applicable law, recognition and enforcement of decisions and acceptance and enforcement of authentic instruments in matters of succession and on the creation of a European Certificate of Succession [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2012:201:0107:0134:EN:PDF>

Василь КІСЕЛИЧНИК,
Олена КИЇВЕЦЬ

**РЕГЛАМЕНТ РАДИ ЄС ЩОДО ЮРИСДИКЦІЇ,
ВИЗНАННЯ І ВИКОНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ
У ЦИВІЛЬНИХ ТА КОМЕРЦІЙНИХ СПРАВАХ
(У КОНТЕКСТІ ГАРМОНІЗАЦІЇ ПРИВАТНОГО ПРАВА ЄС)**

Статтю присвячено особливостям застосування законодавства ЄС щодо порядку визначення юрисдикції у контексті процесів гармонізації колізійного права держав – членів ЄС. Окремо проаналізовано текст документа та ключові рішення Суду ЄС щодо його застосування.

Ключові слова: Брюссель I; Брюссель II; юрисдикція; визнання та виконання судових рішень; Суд ЄС; гармонізація законодавства; колізійні норми.

Васи́лий КІСЕЛИЧНИК,
Елена КИЕВЕЦЬ

**РЕГЛАМЕНТ СОВЕТА ЕС ОТНОСИТЕЛЬНО ЮРИСДИКЦИИ,
ПРИЗНАНИЯ И ИСПОЛНЕНИЯ СУДЕБНЫХ РЕШЕНИЙ
ПО ГРАЖДАНСКИМ И КОММЕРЧЕСКИМ ДЕЛАМ
(В КОНТЕКСТЕ ГАРМОНИЗАЦИИ ЧАСТНОГО ПРАВА ЕС)**

Статья посвящена особенностям применения законодательства ЕС относительно порядка определения юрисдикции в контексте процессов гармонизации коллизионного права государств – членов ЕС. Отдельно проанализированы текст документа и ключевые решения Суда ЕС по его применению.

Ключевые слова: Брюссель I; Брюссель II; юрисдикция; признание и исполнение судебных решений; Суд ЕС; гармонизация законодательства; коллизионные нормы.

Vasyl KISELYCHNYK,
Olena KYIVETS

**EC COUNCIL REGULATION ON JURISDICTION, RECOGNITION
AND ENFORCEMENT OF JUDGMENTS IN CIVIL
AND COMMERCIAL MATTERS (IN THE CONTEXT
OF THE HARMONIZATION OF EU PRIVATE LAW)**

This article is devoted to the peculiarities of application of EU law on the procedure for determining jurisdiction in the context of the harmonization of conflict of laws of the Member States. A separate analysis of the text of the document and the key decisions of the ECJ for its use.

Keywords: Brussels I; Brussels II; jurisdiction and the recognition and enforcement of judgments; European Court of Justice; the harmonization of laws; choice of law rules.

